

## بررسی عملکرد نیروهای مخالف رضا شاه در مجلس ششم شورای ملی

سجاد جمشیدیان  
کارشناس ارشد تاریخ  
نادر پروانه  
کارشناس ارشد تاریخ

### چکیده

در انتخابات دوره ششم مجلس شورای ملی از ورود افراد مخالف رضاشاه به مجلس جلوگیری به عمل آمد. نظمیه به عنوان ارگان امنیتی حکومت موظف بود افراد مورد نظر را که از طرف رضا شاه و مقامات دیگر انتخاب شده بودند، به مجلس راه دهد. با این وجود، سید حسن مدرّس و محمد مصدّق به همراه شش نفر دیگر از نمایندگان اقلیت مجلس پنجم به مجلس ششم راه یافتند. کار ویژه نظمیه در انتخابات عصر پهلوی اول بر این قرار داشت که مجلسی یکدست به وجود آورد تا فرمان‌های شاه، صحه قانونی یابد. بنابراین می‌توان سازوکار انتخابات را در وهله اول ارزیابی نمود و سپس به تأثیر مجلس ششم در مجالس بعدی پرداخت. اگرچه رضاشاه ظاهر قانونی مشروطه و مجلس را نگاه داشت، اما در عمل با تشکیل مجالس فرمایشی، آن را از صورت نهادی قانون‌گذار و مؤثر در مردم‌سالار کردن فضای سیاسی جامعه خارج کرد و بدین ترتیب، استبداد نوینی را پایه‌گذاری نمود که در آثار جدید به استبداد مطلقه و مدرن نام‌گذاری شده است. اپوزیسیون مجلس ششم در نتیجه تغییر در انجمن نظر تهران توانسته بود به مجلس راه یابد؛ اگرچه در اقلیت محض بود، اما مخالفت‌های آن‌ها برای رضا شاه تحمل‌ناپذیر می‌نمود و در مجالس بعدی نیز برای حضور این اقلیت روزنه امید می‌نماید. این مقاله بر آن است تا با بررسی انتخابات دوره ششم به عنوان آخرین مجلس از این قبیل، به مواردی از عملکرد نمایندگان به‌پردازد و تأثیر این روش انتخابات را بر مجالس بعدی مورد ارزیابی قرار دهد.

**کلیدواژه‌ها:** مجلس ششم شورای ملی، رضاشاه، عملکرد اپوزیسیون، نمایندگان.





## مقدمه

مجلس به عنوان نهاد قانون‌گذار در نظام مشروطه، می‌توانست از جایگاه والایی در جامعه برخوردار باشد اما اینکه چرا نتوانست به رسالت تاریخی خود عمل کند مسئله‌ای است که باید مورد پژوهش قرار گیرد. به نظر می‌رسد با انحراف مجلس به عنوان نهادی مردم‌سالار، جامعه نیز سرخورده و مأیوس از مشروطه به سمت جمهوری گرایش پیدا کرد. آنچه که از مجالس پهلوی دریافت می‌شود این است که بدعت‌های تازه‌ای در این نهاد به وجود آمد که از ضعف این نهاد در مسائل داخلی و خارجی حکایت می‌نمود. اگرچه وثوق‌الدوله بانی نخستین بدعت در امر انتخابات برای گذراندن قرارداد ایران و انگلیس در مجلس چهارم بود، اما رضاخان در جریان انتخابات مجلس پنجم سازوکاری در پیش گرفت که توانست قاجاریه را منقرض و خود به عنوان رضاشاه به سریر سلطنت تکیه کند. از این دوره به بعد شاهد تشکیل مجالسی فرمایشی و صوری هستیم. با این وجود هنوز تعدادی از چهره‌های وجیه‌المله در مجلس حضور داشتند که می‌توانستند در تلاش برای حفظ مصالح مملکت و گسترش دموکراسی در جامعه ثمربخش باشند. اعتراضات وارده به رضاشاه در امر برگزاری انتخابات وی را ناگزیر ساخت که تغییر انجمن نظار انتخابات تهران را بپذیرد و در پی همین امر، تعدادی از ملیون از تهران وارد مجلس شدند ولی با استحکام پایه‌های قدرت شاه در دوره‌های بعد، دیگر کسی در مقام اصلاح یا مقابله با سیاست‌های او برنیامد.

از آنجا که بر اساس نگاه مردم‌سالارانه به قدرت، بنیادهای قدرت از ارادهٔ عمومی ناشی می‌شود و این ارادهٔ ملی به طور مشخص در مجلس تجلی می‌یابد، مجلس، نماد واقعی انقلاب مشروطه تلقی می‌شد، زیرا مهم‌ترین و مردمی‌ترین رکن نظام سیاسی مشروطیت بود.<sup>۱</sup> ترکیب نمایندگان در هر دوره می‌تواند بر سیاست‌های دولت تأثیرگذار باشد. دخالت وثوق‌الدوله در چینش ترکیب مجلس چهارم، منجر به تبعیت آشکار این مجلس از منویات وی گردید که در تصویب قرارداد ایران و انگلیس که در تضادی آشکار با منافع ملی ایرانیان قرار داشت، خود را به نمایش گذاشت. بنابر این رویت، رضاخان در مجلس پنجم با اکثریت آراء و البته با ابراز مخالفت نه چندان شدید مخالفان اندکش، توانست قاجاریه را منقرض نموده و به رضا شاه تبدیل شود. با بررسی فضای حاکم بر مجلس چهارم و پنجم می‌توان دریافت که موانع تکامل نظام پارلمانی در ایران صرفاً به ضعف روح و محتوای قانون اساسی مربوط نمی‌شد بلکه از نارسایی‌های نهادی و ترکیب نمایندگان آن نیز ریشه می‌گرفت. صرف‌نظر از تعداد انگشت‌شماری که حقیقتاً نمایندگان راستین و واقعی ملت ایران شمرده می‌شدند، بیشتر نمایندگان، مردانی سست عنصر، مطیع و محافظه‌کار و اغلب بی‌اطلاع از مسائل ایران و جهان بودند.<sup>۲</sup> بدین ترتیب می‌توان مجالس پهلوی اول را از حیث ترکیب تقریباً یکدست دانست و تلاش آشکار وزیر دربار و نظمیه را در جهت جلوگیری از حضور مخالفان در مجلس در راستای خواست رضاخان در مسیر انفعال مجلس در برابر دولت، قرین با موفقیت و مؤثر در اجرای سیاست‌های دولت پهلوی اول ارزیابی کرد.

بدین ترتیب، رضا شاه با حفظ ابزارها و ظواهر مشروطیت، به منظور نمایش مشروعیت خویش، عملاً رفتار مستبدانه‌ای از خود به نمایش می‌گذاشت. او هیچ نارضایتی سازمان‌یافته‌ای را در درون تحمل نداشت

۱. ملای توانی، علیرضا، مجلس شورای ملی و تحکیم دیکتاتوری رضاشاه (تهران: مرکز اسناد انقلاب اسلامی، ۱۳۸۱)؛ ص ۲۶.

۲. همان؛ ص ۳۶.



و بی‌رحمانه هر نوع ناراضایتی بیرون از آن را سرکوب می‌کرد.<sup>۱</sup> بانی سلسله پهلوی، به مجلس و اصولاً به مشاوره هیچ بهایی نمی‌داد. مجلس را علاوه بر آنکه شکل ظاهری حکومت را مشروطه نشان دهد، برای آن می‌خواست که می‌توانست، خان‌ها، مالکان بزرگ و رؤیسان ایلات و طوایف را در آن جا بدهد و همگی را در تهران زیر نظر داشته باشد ... او گاه در حضور نمایندگان مجلس، بهارستان را طویله می‌خواند! اما این همه مانع نمی‌شد که با آغاز هر دوره از انتخابات منتظرالوکاله‌ها به دفتر مخصوص متوسّل شوند، بلکه به مجلس راه یابند.<sup>۲</sup>

خواست‌های عمده انقلاب مشروطه یعنی حکومت قانون و پارلمان و مشارکت آزاد گروه‌ها در زندگی سیاسی با تکوین ساخت دولت مطلقه غیرقابل اجرا شدند.<sup>۳</sup> پس از آنکه جنبش مشروطیت که به دنبال نوعی مردم‌سالاری در ایران بود، نتوانست ساخت قدرت را تغییر دهد، دوباره استبداد کهن و دیکتاتوری نوین از آن سر برآورد و رضاخان توانست قریب شانزده سال، حکومت استبدادی را در ایران ادامه دهد. در دوران حکومت وی فعالیت‌های سیاسی به تدریج ممنوع شد و بازداشت کسانی که دست به فعالیت سیاسی می‌زدند، از شکل گرفتن هر نوع مخالفتی جلوگیری می‌کرد.<sup>۴</sup> با این وجود انتخابات مجلس دوره ششم که نخستین مجلس بعد از به سلطنت رسیدن رضاشاه بود در کابینه فروغی شروع شد و در تاریخ ۵ تیر ماه ۱۳۰۵ خاتمه یافت.<sup>۵</sup> انتخابات مجلس ششم در حالی آغاز شد که از انبوه جریان‌ها و گروه‌های سیاسی و نیز حضور نامزدهای مستقل، خبری نبود. روزنامه‌ها نیز به دلیل سانسور اعمال شده، نمی‌توانستند فعالانه وارد عرصه مبارزات انتخاباتی شوند. تصویب قوانینی چون عدم دخالت وزرا در انتخابات و نیز رفع محرومیت نظامیان و رؤسای مالیه از انتخاب شدن و مانند آن‌ها نشان‌دهنده شکل‌گیری مبدأ واحدی برای اعمال نفوذ بود.<sup>۶</sup> دولتیان، انجمن انتخابات را از کارکنان خود انتخاب کرده و ریاست آن را به سید محمد تدّین دادند.<sup>۷</sup> به طور مثال براساس یکی از اسناد<sup>۸</sup>، رضاشاه بر آن بود حتی آن تعداد از چهره‌های وجیه‌الملّه که مورد اعتماد مردم بودند و به زعم وی رأی می‌آوردند، وارد مجلس نشوند. در لیست سند مزبور، تعدادی از آن‌ها همان وکلایی بودند که در جریان انتقال حکومت در مجلس پنجم از مخالفان وی به شمار می‌آمدند.

۱. فوران، جان، *مقاومت شکننده: تاریخ تحولات اجتماعی ایران*، ترجمه احمد تدّین (تهران: مؤسسه خدمات فرهنگی رسا، ۱۳۸۶، چاپ هفتم)؛ ص ۳۳۵.

۲. بهنود، مسعود، *از سیدضیاء تا بختیار* (تهران: دنیای دانش، ۱۳۸۷)؛ ص ۱۱۷.

۳. بشیریه، حسین، *موانع توسعه سیاسی در ایران* (تهران: گام نو، ۱۳۸۸، چاپ هفتم)؛ ص ۱۶۴.

۴. عیوضی، محمدرحیم، *جامعه‌شناسی / پوزیسیون در ایران* (تهران: نشر قومس، ۱۳۸۵)؛ ص ۳۰.

۵. مکی، حسین، *تاریخ بیست ساله ایران*، ج ۴ (تهران: انتشارات علمی، ۱۳۷۴)؛ ص ۱۰۲.

۶. ملایی توانی، همان؛ ص ۲۱۲.

۷. دولت آبادی، یحیی، *حیات یحیی*، ج ۴ (تهران: انتشارات ابن سینا، ۱۳۳۴، چاپ اول)؛ ص ۴۰۲.

۸. نک: سند شماره ۱.





دولت علیه ایران

[نشان تاج و شیر و خورشید]

وزارت جنگ

۱۹ آبان ۱۳۰۴

متحد المال

در اینموقع که برای مجلس مؤسسان نمایندگانی انتخاب و اعزام میشوند مقتضی است در کلیه نقاط مراقبت کامل بعمل آید که از اشخاص ذیل هیچکدام انتخاب نشوند:

مشیرالدوله - مؤتمن الملک - مستوفی الممالک - تقی زاده - میرزا حسین خان علایی - مصدق السلطنه - حاجی میرزا یحیی دولت آبادی - ملک الشعرا - نصره الدوله - عباس میرزا سالار لشکر - محمد ولی میرزا - سید حسن مدرس - حاجی میرزا عبدالوهاب همدانی - آقا مصطفی بهبهانی - زعیم - حاج میرزا احمد خان اتابکی میر معظم - سرکشیک زاده - میرزا سید احمد بهبهانی - سید حسن اجاق - میرزا حسین خان اسفندیاری - سردار نصرت.

[امضا: رئیس ارکان حرب کل قشون]



اجتماع دولتیان مخصوصاً تحت ریاست تدّین، مورد اعتراض شدید ملّیون قرار گرفت و به قدری موجب تحریک و هیجان افکار عمومی شد که درباریان انحلال انجمن را برای آرام کردن افکار، لازم دیده و آن را منحل نمودند. یک انجمن مرکزی انتخابات تحت ریاست میرزا حسن خان مشیرالدوله پیرنیا که در دوره‌های پیشین هم غالباً رئیس این کار بوده، تشکیل گردید و مشیرالدوله یک عده از ملّیون را که با او مرتبط بودند برای عضویت حوزه‌های انتخابی و اداره کردن آن‌ها دعوت نمود.<sup>۱</sup> علی‌رغم لیست دولتی که برای مجلس مؤسّسان از صندوق‌ها بیرون آورده شد، اجازه داده نشد که مردم حتی یک نفر از ملّیون را برای مجلس مزبور انتخاب کنند.<sup>۲</sup> با این وجود، وکلای حقیقی مردم که در مجلس دوره ششم راه یافته بودند، حدود هشت یا نه نفر برآورد شده‌اند.

از حوزه انتخابیه تهران تعدادی از نمایندگان مخالف، در نتیجه فعالیت‌های انجمن مرکزی انتخاب گردیدند. بر اساس انتخاب یاد شده، افراد ذیل از مجموع ۲۰۴۲۶ رأی انتخاب شدند: ۱- سید حسن مدرّس: ۱۳۱۶۴ رأی ۲- مستوفی: ۸۳۲۲ رأی ۳- مصدّق: ۷۹۹۰ رأی ۴- وثوق‌الدوله: ۷۹۳۴ رأی ۵- میرزا هاشم آشتیانی: ۷۰۰۸ رأی ۶- فیروزآبادی: ۶۰۸۵ رأی ۷- داور: ۶۰۶۹ رأی ۸- سید احمد بهبهانی: ۵۵۲۴ رأی ۹- ملک‌الشّعراى بهار: ۴۷۶۴ رأی ۱۰- سیدحسن تقی‌زاده: ۴۴۸۴ رأی ۱۱- شیخ‌العراقین بیات: ۴۴۵۱ رأی ۱۲- مؤتمن‌الملک: ۴۴۴۱ رأی.<sup>۳</sup>

همان‌طور که پیش‌تر اشاره شد، این تعداد نیز در نتیجه تغییر انجمن مرکزی و دخالت ملّیون به مجلس راه یافتند، در صورتی که انجمن اوّل غیر از صورتی از اسامی که در دست نظمیه بود، اجازه نمی‌داد شخص دیگری انتخاب شود. به هر حال در تهران چند نفر از ملّیون، خارج از صورتی که دربار به نظمیه داده بود انتخاب شدند.<sup>۴</sup> اسناد انتخاباتی دوره ششم، نشان‌دهنده شکایت‌هایی از یزد، کردستان، اصفهان، اردبیل، ارومیه، مرند، همدان، تربت حیدریه، درّه‌گز، دزفول، جهرم، فیروز، کوه‌آباد، رشت، خرم‌آباد و... است که نسبت به مداخله نظامیان در انتخابات شکایت‌هایی داشته‌اند.<sup>۵</sup> این مسئله از همان جلسات اوّل مجلس مورد اعتراض مدرّس قرار گرفت و انتخاب نمایندگان را براساس حکومت نظامی دانست.<sup>۶</sup> در جریان بررسی اعتبارنامه میرزا حسن مخبر فرهمند (مخبر حضور) نماینده همدان، مدرّس به فرمایشی بودن انتخابات اشاره کرد و انتخابات را در سراسر کشور نظامی خواند.<sup>۷</sup> ملک‌الشّعراى بهار نیز با بیان مسائلی راجع به انتخابات، امر انتخاب وکلا را در همدان و سایر نقاط به نظامی‌گری متهم نمود.<sup>۸</sup> این اعتراضات زمینه‌ساز سوءقصدی علیه مدرّس از طرف عمّال دولتی شد. رضا شاه حتی سعی نمود نمایندگان مخالف را ترور کند. با شروع مجلس، شاه دریافت که هیچ چیز مانع مدرّس برای کوبیدن او نیست و چون مستوفی

۱. همانجا.

۲. مکی، حسین، همان؛ ص ۱۰۸.

۳. برگرفته از اعتبارنامه نمایندگان مزبور، موجود در مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی.

۴. دولت‌آبادی، همان؛ ص ۴۰۲.

۵. نک: تدّین، منصوره (به کوشش)، اسناد روحانیت و مجلس، ج ۴ (تهران: کتابخانه، موزه و مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی، ۱۳۷۸)؛ صص ۸۵-۸۲.

۶. مشروح مذاکرات مجلس، دوره ششم تقنینیه، جلسات ۲ تا ۶، ۱۹ دی ۱۳۰۵ و ۲۷ مرداد ۱۳۰۵.

۷. همان، جلسه ۵، ۲۵ مرداد ۱۳۰۵.

۸. همانجا.



اعلام داشت که نمی‌تواند یا نمی‌خواهد مدرّس را از کاری که آغاز کرده بود باز دارد<sup>۱</sup>، بنابراین در تاریخ ۷ آبان ۱۳۰۵ سعی کرد که او را ترور کند و البته این سوءقصد نافرجام ماند. باید یادآور شد که این اعتراضات آخرین اعتراضات در نوع خود بود که در مورد اعتبارنامه نمایندگان در عصر پهلوی اول رخ داد. از آنجایی که این دخالت در انتخابات به وسیله عمّال حکومتی انجام می‌گرفت بنابراین حتی از سانسور مطبوعات نیز دریغ نمی‌شد. انتخابات مجلس ششم در اقصی نقاط کشور مستقیماً زیر نظر رضا شاه قرار داشت. سران لشکر و نظامیان در همه‌جا در امر انتخابات دخالت می‌نمودند و اسامی نامزدهای سفارش شده را از صندوق آراء بیرون می‌آوردند. این امر تا بدانجا پیش رفت که صدای نمایندگان مجلس را نیز درآورد. در این خصوص سید یعقوب انوار نماینده شیراز در مجلس ششم اظهار داشت:

نفس انتخابات در تحت سانسور است. اگر راست است و انتخابات، آزاد است، لاقلاً سانسور را بردارید که مردم مستحضر شوند. آخر تا کی این مملکت باید گرفتار و در مضیقه باشد؟ تا کی باید دژخیم سانسور روی مطبوعات افتاده باشد و نگذارد مردم دادِ خودشان را بزنند؟<sup>۲</sup>

همچنین مخبرالسلطنه در *خاطرات و خطرات* می‌نویسد:

اول اسفند ۱۳۰۵ من پیشنهاد راه‌آهن را به مجلس بردم؛ من الغرائب، مصدّق السلطنه مخالف شد که در عوض، قندسازی باید دایر کرد؛ راه‌آهن منافع مادی مستقیم ندارد.<sup>۳</sup>

البته مصدّق در توضیح علّت مخالفت خویش با تأسیس راه‌آهن چنین می‌گوید:

بنده با راه‌آهن مخالف نیستم، به جهت اینکه راه آهن حقیقت واقعش یک چیزی است که در هرجایی رفته، باعث آبادی شده و اسباب ازدیاد تجارت و اقتصادیات است ولی با موقعش و طرز خرجش مخالفم. هر خرجی را که ما در مجلس تصویب می‌کنیم متلازم با اخذ یک مالیاتی است. اگر آن خرج را ما در موقع خودش بکنیم برای مملکت مفید است ولی اگر در محل خودش خرج نشود و بی‌موقع خرج شود برای مملکت مضر است؛ خواه اینکه آن خرج در داخله مملکت بشود، خواه در خارج؛ البته اگر در داخله شد چندان مضر نیست ولی اگر در خارج شد خیلی مضر است. در داخله را هم بنده عرض می‌کنم مضر است برای اینکه وقتی مخارج، زیاد شد قهراً مالیات زیاد می‌شود و وقتی که مالیات زیاد شد مخارج زندگی زیاد می‌شود و هر ملّتی که مخارج زندگانی‌اش زیاد شد، صادراتش کم می‌شود زیرا خریدار جنس و متاع، خرید خودش را در مملکتی می‌کند که مخارج ارزان‌تر باشد. زیرا مخارج ارزان سبب می‌شود که مال‌التجاره ارزان تمام شود و زیادی مالیات سبب می‌شود که این محصولات گران تمام می‌شود و در نتیجه خریدار، خرید خودش را از جاهایی می‌کند؛ جاهایی که محصول ارزان‌تر تمام می‌شود پس بنابراین وضع مالیات‌های بی‌موقع، مخارج را در مملکت گران می‌کند و بالتّیجه صادرات مملکت کم می‌شود.<sup>۴</sup>

و نیز چنین بیان داشت:

اگر راه‌آهن ما یک فایده ببرد از ترانزیت مال‌التّجاره، به اروپا خواهد بود. این خطی که امروز اجازه داده می‌شود که نقشه‌کشی بکنند کاملاً برخلاف مصالح مملکت است. زیرا خطّ بین‌المللی، خطّی است که

۱. بهنود، همان؛ ص ۹۳.

۲. مشروح مذاکرات مجلس، دوره ششم تقنینیه، جلسه ۸، ۱۹ شهریور ۱۳۰۵.

۳. هدایت (مخبرالسلطنه)، مهدیقلی خان، *خاطرات و خطرات* (تهران: زوار، ۱۳۴۴)، چاپ دوم؛ ص ۳۷۲.

۴. مشروح مذاکرات مجلس، دوره ششم تقنینیه، جلسه ۷۹، ۱۲ فروردین ۱۳۰۶.



اروپا را به آسیا متصل می‌کند. امروز که می‌خواهید سی کرور پولی را که در دست مردم است و درواقع، هستی این ملت و مملکت را به یک راهی صرف کنید، یک قدر دقت کنید.<sup>۱</sup>

از دیگر مصادیق فعالیت جریان اقلیت در مجلس ششم که نشان‌دهنده وجود جریان کوچک فعال در مجلس ششم می‌باشد، می‌توان به نقطه‌نظرات سید یعقوب اشاره مجدّدی نمود. وی در نطقی در مجلس چنین می‌گوید:

تا کی مملکت می‌باید در تحت اراده اشخاص اداره شود. قانون باید در مملکت حکومت کند. قانون را اجرا کنید. وقتی مطبوعات تجاوز کردند، مجازاتشان کنید. چرا آن‌ها را خفه می‌کنید. کار وزارت داخله منحصر است به سانسور مطبوعات و خراب کردن انتخابات. این است که بنده به نام آزادی ملت، به نام اینکه ملت آزاد را نمی‌توانید خفه کنید؛ می‌توانید حقوق و استقلالش را ببرید؛ نمی‌توانید سیادت و سعادت او را ببرید، فریاد می‌زنم اگر ملت زنده و آزاد شد آن ملت، محفوظ است.<sup>۲</sup>

وی همچنین در بحث بودجه وزارت داخله نیز مخالفت خود را با بودجه چنین نشان داد:

یک میلیون و نیمش را باید به وزارت داخله بدهند. وزیر داخله که نداریم. بنده می‌خواهم سؤال کنم از وزیر داخله؛ خوب وزیر داخله که نداریم. از کی سؤال کنم؛ بنده این پول را که می‌دهم و از طرف ملت نماینده هستم و امین ملت هستم و اینجا اجازه می‌دهم و این ورقه رأی خودم را می‌گذارم و به وزارت داخله پول می‌دهم. وقتی بخواهم از او سؤال کنم که این پول را می‌گیری چرا مطبوعات را سانسور می‌کنید؛ یا این پول را می‌خواهم بدهم به امنیه که به سر مردم چه بیاورد؛ بنده از کی سؤال کنم. می‌خواهم از وزیر عدلیه سؤال کنم که چرا این قوانین را پامال می‌کنید لیکن این دردها را هم باید دوا کرد. آخر مسئول این قوانینی که در مجلس گذشته است کیست؟ مگر من دیوانه شده‌ام که پول بدهم به اشخاصی که این‌طور ملت را خفه می‌کنند؟<sup>۳</sup>

وکیل‌الدوله شدن وکلایی که فقط اسماً وکیل‌المّله بودند منجر به واکنش مدرّس به این مسئله گردید.

وی در این خصوص چنین می‌گوید:

اشکال اینجاست که آن اشخاصی که وکیل می‌شوند ملتفت صلاح و فساد امور سیاسی نیستند.<sup>۴</sup>

مدرّس که از نمایندگان برجسته مخالف بود، در نطقی چنین می‌گوید:

بنده میل به مبارزه مجلس ندارم. می‌خواستم این حرف‌ها در کمیسیون تحقیق زده شود. آقایان شروع به مبارزه کردند؛ بنده هم تا آخر مجلس که دو سال باشد برای مبارزه حاضرم.<sup>۵</sup>

مسئله دیگری که در این دوره شاهد آن هستیم مخالفت شدید مصدّق با وزارت فروغی و وثوق‌الدوله در

کابینه مستوفی‌الممالک است؛ وی دلایل خود را چنین اظهار کرد:

فروغی وزیر جنگ در موقع زمامداری خود بدون اطلاع وزرا مراسله به سفارت دولت شوروی نوشته و موافقت خود را راجع به قضاوت دعاوی اتباع آن دولت در اداره محاکمات وزارت امور خارجه اظهار و مراسله دیگری به سفارت دولت انگلیس ارسال داشته و بیست کرور دعاوی آن دولت را تصدیق نموده و نیز راجع به عملیات گذشته میرزا حسن‌خان وثوق‌الدوله وزیر عدلیه در موضوع اعطای امتیازات به خارجه از قبیل امتیاز راه‌آهن جلفا و معادن طرفین خط، معادن جنوبی بحر خزر، پذیرفتن قرارداد

۱. گذشته چراغ راه آینده است (تهران: جامی، بی تا)؛ ص ۲۱.

۲. مشروح مذاکرات مجلس، همان، جلسه ۸، ۵ شهریور ۱۳۰۵.

۳. همان، جلسه ۹، ۹ شهریور ۱۳۰۵.

۴. ترکمان، محمد، آراء و اندیشه و فلسفه سیاسی مدرّس (تهران: هزارات، ۱۳۷۴)؛ ص ۸۳.

۵. مشروح مذاکرات مجلس، دوره ششم تقنینیه، جلسه ۱۱، ۲۶ شهریور ۱۳۰۵.



۱۹۰۷ روس و انگلیس، انعقاد قرارداد ۱۹۱۹ ایران و انگلیس در مقابل اخذ وجوه و اجرای آن، حبس و تبعید اهالی، انعقاد قرارداد با بانک شاهنشاهی. در زمان وزرات مالیه اخیر ایشان در خصوص اخذ مساعده از بانک به اعتبار وجوه قند و چای، برخلاف قانون اساسی بوده است.<sup>۱</sup>

در این دوره، فعالیت‌های حزبی، بسیار محدود شده و تنها اعضای حزب سوسیالیست و فراکسیون تجدّد در مجلس فعال بودند و به‌شدّت در برابر اقلیت که از دموکرات‌های سابق و منفردین تشکیل شده بودند، مخالفت می‌کردند.<sup>۲</sup> انتخابات به عنوان مهمترین عامل مشارکت مردمی که می‌بایست بنیان حزبی داشته باشد در شرایط نابسامانی قرار گرفت و اساس و پایه آن بر روابط شخصی و اعمال نفوذهای گروهی و برخی وابستگی‌ها مبتنی گردید.<sup>۳</sup> از دوره هفتم به بعد، مجلس از وکلای طرفدار شاه انباشته گردید و در واقع از این زمان دوران فترت اجباری احزاب آغاز شد.<sup>۴</sup> عین‌السلطنه مقایسه جالبی از مجالس رضاشاهی و مجالس پیش از آن به دست می‌دهد:

آن وقت مجلس فی‌الجملة اقتداری داشت و مثل حالا نبود که یک اداره دولتی باشد و هر قانونی را میل دارند، شب به آن‌ها دستور داده؛ کی مخالف می‌شود؛ کی دفاع می‌کند؛ بالأخره رئیس رأی بخواید و همه قیام کنند.<sup>۵</sup>

این مسئله سرآغاز سکوت و ثبات سیاسی در تاریخ مجلس تا پایان سال ۱۳۲۰ گردید و فعالیت فراکسیون‌ها و احزاب متوقف گشت.

وضعیت نابسامان تشریح شده را سردار اسعد بختیاری اینگونه توصیف می‌کند:

دولت و ملت امروز در ایران یعنی اراده شاه؛ به‌واسطه اینکه ما ایرانیان تهوّر نداریم؛ اتحاد نداریم؛ صداقت نداریم؛ وطن‌دوستی نداریم؛ مذهب نداریم. پس یک چنین قومی اراده ندارد. مثل سابق اگر احمدشاه می‌بود، نه ملت اراده داشت نه شاه. حال ملت به جای خود برقرار است ولی شاه، اراده دارد؛ جرات دارد؛ این است که اراده، منحصر است به شاه.<sup>۶</sup>

در این اوضاع و شرایط است که اکثریت مجلس زیر نظر تیمورتاش وزیر دربار به کانون دفاع قانونی از رژیم جدید تبدیل شد.<sup>۷</sup> چهار حزب سیاسی که در اواخر دهه ۱۳۰۰ هـ.ش. در مجلس نماینده داشتند همه اساساً طرفدار رژیم بودند اما باز هم رضا شاه آن‌ها را منحل کرد چون بیم آن داشت که مخالفانش در این حزب‌ها متشکل شوند.<sup>۸</sup> خفقان موجود در این مجلس و ناتوانی اقلیت از اعمال نظراتشان سید یعقوب را واداشت که در این خصوص، طی نطقی در مجلس چنین بگوید:

بنده هم اقلیت مخالف هستم و اقلیت هم تابع اکثریت است. لکن بنده اجازه گرفتم و در جلسه خصوصی عرض کردم که اقلاً اگر کسی حرفی داشته باشد نطق خودش را بکند اما اکثریت دیگر نباید به‌زور چماق جواب بدهد؛ باید به رأی، جواب او را بدهند اما دیگر به عنوان مخالفت بلند شدن و موافقت

۱. همانجا.

۲. آشنایی با تاریخ مجالس قانون‌گذاری در ایران (گروه مطالعات بنیادین)؛ ص ۹۹.

۳. مدرّس و مجلس (نامه‌ها و اسناد) (مؤسسه پژوهش و مطالعات فرهنگی بنیاد مستضعفان، ۱۳۷۲)؛ ص ۱۵۷.

۴. تبریزنیا، حسن، علل ناپایداری احزاب سیاسی در ایران (بی‌جا: بین الملل، ۱۳۷۱)؛ ص ۸۲.

۵. سالور، مسعود و ایرج افشار (به کوشش)، روزنامه خاطرات عین‌السلطنه میرزا سالور، ج ۱۰ (تهران: اساطیر، ۱۳۷۷)؛ ص ۷۶۸۸.

۶. افشار، ایرج (به کوشش)، خاطرات سردار اسعد بختیاری (تهران: اساطیر، ۱۳۷۲)؛ ص ۱۶۹.

۷. ملای توانی، همان؛ ص ۲۱۲.

۸. فوران، همان؛ ص ۳۳۴.





کردن و اقلیت را خفه کردن گمان نمی‌کنم در دنیا سابقه داشته باشد. البته اکثریت هستند جواب می‌دهند.<sup>۱</sup>

یحیی دولت‌آبادی در دیداری که با رضا شاه داشت در انتقاد از وضع حاکم بر فضای خفقان‌آمیز مجلس چنین می‌نویسد:

انتخابات دیگر آزاد نخواهد بود و هرکس را که دربار بخواهد، انتخاب می‌شود. در این صورت، در انتخاب شدن به روی من بسته است.

رضا شاه به وی می‌گوید:

نمایندگی دیگر به کار شما نمی‌خورد زیرا شما مقید هستید کارها از روی قانون جاری باشد در صورتی که تا چند دوره باید به همین صورت دائر بوده باشد.

یعنی انتخابات به دستور دولت انجام بگیرد.<sup>۲</sup> همچنین رضا شاه در ملاقات تقی‌زاده با وی چنین می‌گوید: شما دلگیر نشوید که انتخاب نشدید؛ این مجلس دیگر موافق شأن و حیثیت شما نیست؛ برای شما باید در خارجه پستی بدهیم.<sup>۳</sup>

مداخلات دربار از حد تجاوز کرده بود. در حقیقت رضا شاه تصمیم قطعی گرفته بود که یک نفر هم از اشخاصی که مطیع او نباشند انتخاب نشوند.<sup>۴</sup> این مسئله در مجالس بعدی نمود پیدا کرد. مجلس هفتم آخرین مجلسی بود که هنوز جمع انگشت‌شماری از عناصر اقلیت و چهره‌های مستقل چون فرّخی یزدی و محمودرضا طلوع در آن قرار داشتند. در سراسر دوره هفتم تا سیزدهم هیچ‌یک از لوائح دولت از سوی مجلس رد نشد و اگر گاهی مختصر اعتراضی به هنگام طرح لوائح ابراز می‌شد، جنبه لفظی و عبارتی داشت، چه در اصل و اساس کسی حق اعتراض نداشت و این جنجال‌های لفظی نیز زمانی درمی‌گرفت که اصل طرح از نظر شاه چندان مهم نبود.<sup>۵</sup> سند شماره ۲ دربردارنده گرایش سیاسی و ویژگی‌های اخلاقی نمایندگان دوره ششم است البته با بررسی مشروح مذاکرات این دوره تقریباً می‌توان گفت که تعداد مخالفین در مجلس ششم کمتر بوده و همانطور که پیش‌تر گفته شد جریان اقلیت حدود هشت یا نه نفر بیشتر نبودند. اگرچه سید حسن مدرّس و دکتر محمد مصدّق السلطنه به عنوان رهبران جریان اقلیت دوره ششم فعالیت‌هایشان را از پیش هماهنگ نمی‌کردند ولی در کنار یکدیگر موجبات شرمندگی چشمگیر و حتی اضطراب شاه را در این دوره مجلس فراهم کرده بودند.<sup>۶</sup> مدتی بعد، مدرّس<sup>۷</sup> و مصدّق نیز خود را فارغ از نمایندگی مجلس یافتند. رضا شاه با تبعید ایشان، علناً آن‌ها را از صحنه سیاست دور نگاه داشت.

۱. مشروح مذاکرات مجلس، دوره ششم تقنینیه، جلسه ۱۲، ۳۱ شهریور ۱۳۰۵.

۲. دولت‌آبادی، همان؛ ص ۴۰۴.

۳. تقی‌زاده، سید حسن، زندگی طوفانی (خاطرات)، به کوشش عزیزالله علیزاده (تهران: فردوس، ۱۳۷۹)؛ ص ۲۳۳.

۴. همانجا.

۵. ملای توانی، همان؛ ص ۲۰۸.

۶. کاتوزیان، اقتصاد سیاسی ایران از مشروطیت تا پایان سلسله پهلوی، ترجمه محمدرضا نفیسی و کامبیز عزیزی (تهران: مرکز، ۱۳۸۸، چاپ پانزدهم)؛ ص ۱۶۵.

۷. مدرّس توسط محمدخان درگاهی، رئیس نظمیه، دستگیر و به گناباد تبعید شد. به گفته عین‌السلطنه سالور، اهالی طهران، اصفهان و سایر شهرها از ترس، اعتراضی به دستگیری و تبعید مدرّس نکردند و می‌نویسند تاکنون هم معلوم نیست مدرّس کجاست؛ زنده است یا مرده. که این خود نشان‌دهنده خفقان سیاسی بعد از مجلس ششم است. برای آگاهی بیشتر بنگرید به: سالور، مسعود و ایرج افشار، همان؛ ص ۷۶۸۹.





## نتیجه

و ثوق‌الدوله بانی نخستین بدعت در امر انتخابات بود که برای گذراندن قرارداد ۱۹۱۹ ایران و انگلیس که در تضاد آشکار با منافع ملی ایران قرار داشت بر ترکیب نمایندگان مجلس چهارم تأثیر گذاشت، اما رضاخان در جریان انتخابات مجلس پنجم سازوکاری در پیش گرفت که توانست قاجاریه را منقرض و خود به عنوان رضاشاه به سریر سلطنت تکیه کند. انتخابات مجلس ششم در اقصی نقاط کشور مستقیماً زیر نظر رضا شاه قرار گرفت. سران لشکر و نظامیان در همه جا در امر انتخابات دخالت نموده و اسامی نامزدهای سفارش شده را از صندوق آراء بیرون می‌آوردند. این رویه‌ای بود که در انتخابات مجلس ششم توانست انتظارات شاه را در ایالات برآورده کند. ولی در نتیجه تغییر انجمن نظار انتخابات تهران تعدادی از ملیون انتخاب شدند که جریان اقلیت مجلس را شکل دادند. این تعداد که تقریباً هشت یا نه نفر بودند با نظامی دانستن انتخابات و آگاهی از سانسور مطبوعات، مخالفت با وثوق‌الدوله و فروغی وزرای کابینه مستوفی‌الممالک، مخالفت با لایحه راه آهن و ... سعی در تعدیل سیاست‌های رضا شاه داشتند. از سوی دیگر رضا شاه هیچ‌گونه مخالفتی را برنمی‌تافت. با اتمام دوره ششم، از ورود چهره‌های مستقلی چون مدرّس، مصدّق، سید حسن تقی‌زاده، ملک‌الشعراى بهار، یحیی دولت‌آبادی و دیگر مخالفان به مجلس ممانعت به عمل آورد و تعدادی از آن‌ها را با خود همراه کرد. بدین ترتیب، مجلس را از صورت نهادی مؤثر به نهادی فرمایشی و صوری تبدیل کرد. ظواهر مشروطه را نگاه می‌داشت اما در عمل، نوعی از نظام استبدادی را به وجود آورد و با وجود مجلس تحت امرش به اوامر خود صحّه قانونی می‌گذاشت. مجلس ششم تقریباً آخرین مجلسی بود که تعدادی از منتقدین و مخالفین رضا شاه در آن حضور داشتند؛ اگرچه با وجود اکثریت تابع رضاشاه، نتوانستند اقدامی اساسی کنند اما همچنان بازار اختلاف‌نظرها را گرم نگاه می‌داشتند. وکلای مجالس هفتم تا سیزدهم از صافی‌های متعددی عبور می‌کردند تا هیچ مخالفی به مجلس راه نیابد.<sup>۱</sup>

۱. تمامی اسناد گزارش ویژگی‌های نمایندگان، برگرفته است از: اسنادی از انتخابات مجلس شورای ملی در دوره پهلوی اول، اداره کل آرشیو اسناد و موزه دفتر ریاست جمهوری؛ زیر نظر شورای علمی: یعقوب آژند و دیگران (تهران: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، ۱۳۷۸)؛ صص ۱۸۰ - ۱۷۱.



طهران  
سازمخ ایستادگی از برای ماه ۱۳۰۴  
اسم نویسنده: ... صادره: ... ضمیمه



وزارت معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه  
اداره

|                   |
|-------------------|
| شماره سند: ۳۶۸۹۹۳ |
| تاریخ: ...        |
| ذکر قریه: ...     |
| کارفرما: ...      |

خروج: ...

در مجموع در مجلس شورای ملی کتاب و اعلام نموده  
مجلس در کمال احترام و کمال میل در این باره  
در این مجلس کتاب نموده و در این باره  
مجلس در کمال احترام و کمال میل در این باره  
مجلس در کمال احترام و کمال میل در این باره  
مجلس در کمال احترام و کمال میل در این باره  
مجلس در کمال احترام و کمال میل در این باره  
مجلس در کمال احترام و کمال میل در این باره

[انتخابات رضاشاهی]

(برگرفته از: مرکز اسناد انجمن مطالعات تاریخ معاصر (۲۸ - ۳۶ - ۳ - ۱۱۴ ف))





( ۱ )

اسمی نمایندگان نجوم مجلس شورای ملی

|                            |           |       |        |            |
|----------------------------|-----------|-------|--------|------------|
| آقای کیستوان               | پسوی      | موافق | وسط    | .          |
| آقای سهرابخان ساکینیان     | اردشمال   | موافق | وسط    | .          |
| آقای حاج علی اکبر این      | نریت      | موافق | .      | احق        |
| آقای دکتر سنگ              | ساری      | موافق | .      | .          |
| آقای میرزا خلیل خان فیضی   | قوچان     | موافق | منظر   | .          |
| آقای حاج قاضی رفیع         | کرمان رود | موافق | .      | .          |
| آقای میرزاسید محمدخان قنار | بروجرد    | موافق | موزی   | فایده خواه |
| آقای سید جواد محقق         | ابلات فیه | موافق | وسط    | احق        |
| آقای سید میرزا علی عمادی   | ساری      | موافق | بامرف  | .          |
| آقای حاج قاضی امین عرافی   | عراف      | موافق | خوب    | فایده خواه |
| آقای شیردانی               | نیش       | موافق | خطرناک | فایده خواه |
| آقای جلالی                 | هندران    | موافق | .      | .          |
| آقای امیرنجاتان            | نجندی     | موافق | .      | .          |
| آقای محمد ولینان           | سینان     | .     | .      | .          |
| آقای میرزا محمدخان معظی    | گلپایگان  | مخالف | .      | احق        |
| آقای میرزا عبدالباقی جشیدی | بارفروش   | مخالف | وسط    | .          |

[ گزارش ویژگی اخلاقی و گرایش سیاسی نمایندگان مجلس ششم ]





(۲۱)

|                                |       |       |                           |
|--------------------------------|-------|-------|---------------------------|
| آقای عطاء الله خان رودی        | خیرت  | موافق | جوان                      |
| بزرگوار حسین خان ستور          | محمّد | موافق | احمد                      |
| بزرگوار محمد تقی دولتشیراز     | شیراز | موافق | باملاحظه                  |
| حاج میرزا حبیب الله بن         | منشان | مخالف | .                         |
| مرغی نسلان بیات                | عراق  | موافق | دست                       |
| بزرگوار حسن خان سفیدبازی       | رفجان | موافق | مهر                       |
| آقای سید یعقوب                 | شیراز | مخالف | موافق<br>فایده خواه<br>بل |
| شیخ الاسلام ملا بری            | تبریز | مخالف | .                         |
| آقای زاده قربانی               | شیراز | مخالف | جوان                      |
| آقای سید کاظم                  | یزد   | مخالف | بل<br>بل<br>مخالف         |
| آقای شیخ محمد علی امام جمعی بن | شیراز | مخالف | وسط                       |
| آقای ملک مدنی                  | لایر  | موافق | .                         |

[ادامه سند]



( ۳ )

|                            |         |       |      |            |
|----------------------------|---------|-------|------|------------|
| تّای طاهری                 | یزد     | مخالف | .    | بد         |
| علیان غظمی                 | کرنت.   | .     | .    | .          |
| بهرز علی قنویس             | شم      | مخالف | .    | .          |
| بهرز علی خان خطی           | گرس     | موافق | وسط  | موزی       |
| مهر علی نیرا دولتشاهی      | کرنت.   | موافق | .    | .          |
| بهرز محمد علیخان نظام مافی | بوشه    | مخالف | .    | .          |
| بهرز رضا خان نبار          | اردیه   | موافق | .    | جوان       |
| عبد الا میر خان نگهبان     | بجی کرف | موافق | وسط  | جاسوس      |
| تّا شیخ علی دشنی           | بوشه    | موافق | .    | جوان       |
| آسید ابراهیم ضیاء          | تفانی   | مخالف | وسط  | .          |
| بهرز حسین خان دادگر        | بارفروش | موافق | .    | سیاسی      |
| بهرز احمد خان شیرت زاده    | بارفروش | موافق | .    | .          |
| بهرز حسین خان میرممتاز     | شمه     | مخالف | وسط  | .          |
| یاسائی                     | سنان    | موافق | جوان | فایده خواه |

[ادامه سند]





|                         |              |       |             |
|-------------------------|--------------|-------|-------------|
| (۴)                     |              |       |             |
| آقای آعلی زارع          | حسبم         | موافق | احق         |
| به آزار                 | تشیه         | موافق | بی آبرو     |
| حیدرقلی میرزا خشتی      | محل          | مخالف | احق         |
| میرزا مهدی معتمد        | غارت فیه     | مخالف | .           |
| علی خان حیدری           | ساجیلانگی    | موافق | احق         |
| میرزا ابراهیم امام جمعه | آهر          | مخالف | احق         |
| آسید زین العابدین فومنی | فوسن         | مخالف | جوان دیوانه |
| میرزا ایداد خان نف می   | گردان و جلاغ | موافق | وسط         |
| آسید محرقی ثقفی         | بر دجود      | مخالف | احق         |
| آقا محمد آخوند          | تراکه        | موافق | محبته       |
| میرزا محمد عثمان بامداد | شیراز        | مخالف | خوب         |
| میرزا اسمیرخان نجفی     | آباد         | موافق | .           |

[ادامه سند]





( ۵ )

|                           |         |            |       |            |
|---------------------------|---------|------------|-------|------------|
| آقای پالیزی               | کربل    | موافق      | .     | .          |
| ۱. میرزا ابراهیم خان قوام | شیراز   | موافق      | .     | .          |
| ۲. آقای رضا قزوینی        | شیراز   | موافق      | وسط   | فایده خواه |
| ۳. ابریمور کلاهی          | تون طبر | مخالف      | احق   | جوان       |
| ۴. میر تقی خان هدایتی     | ذوق     | تاجیه فرما | سید   | .          |
| ۵. اکند خان مقدم          | مرغه    | مخالف      | موافق | احق        |
| ۶. آقای ارباب کهنه        | نشینان  | موافق      | .     | ملی        |
| ۷. عباس میرزا             | مرغه    | موافق      | .     | احق        |
| ۸. ملک ایرج میرزا پورتیور | شیراز   | موافق      | .     | .          |
| ۹. نوخت                   | بهبهان  | موافق      | .     | .          |
| ۱۰. محمد باشم میرزا فسر   | سبزدار  | موافق      | .     | .          |
| ۱۱. حسن آقای آزاد         | سبزدار  | مخالف      | .     | احق        |
| ۱۲. غلامحسین میرزا        | نخ آباد | موافق      | .     | .          |
| ۱۳. حسن خان فرمند         | هران    | مخالف      | .     | بد         |
| ۱۴. شهبانی                | هران    | مخالف      | وسط   | فایده خواه |

[ادامه سند]



( ۶ )

|                                 |             |       |       |            |
|---------------------------------|-------------|-------|-------|------------|
| آقای مدرس                       | فهران       | مخالف | عاقل  | لجوج       |
| آقای فیروز آبادی                | "           | مخالف | .     | احق        |
| میرزا نصرت و بیات               | "           | مخالف | .     | منظر و عده |
| حسین خان پیریا                  | "           | ملی   | ملی   | ملی        |
| حبیبانی                         | "           | مخالف | .     | فایده خواه |
| دکتر صدق                        | "           | مخالف | مجنون | ملی        |
| مک اشعراء بسار                  | "           | مخالف | .     | فایده خواه |
| چشم زاده                        | "           | موافق | .     | موزی       |
| میرزا حسین خان وزیری            | ساده و زرند | مخالف | بدبخت | احق        |
| میرزا آقاخان عصرالغیب           | اردو پس     | موافق | .     | .          |
| میرزا صادق خان طباطبائی دیکلی   | "           | موافق | .     | .          |
| عاج حسن آقا مک                  | بختورد      | مخالف | .     | .          |
| میرزا صادق خان نوری خواجوی      | رماند       | موافق | .     | موزی       |
| آقا حسین آقاجان                 | شهرود       | موافق | .     | احق        |
| عاج میرزا عبدالعلی طباطبائی دپا | شهرود       | موافق | .     | فایده خواه |

[ادامه سند]



(۷)

|      |         |         |        |                                 |
|------|---------|---------|--------|---------------------------------|
| بد   | جوان    | مخالف   | غوی    | آقای میرزا جواد خان امامی       |
| بد   | جوان    | مخالف   | تبریز  | میرزا ابوالحسن خان ثقه الاسلامی |
| بد   | موزی    | مخالف   | .      | میرزا رفیع خان جهانشی           |
| احق  | مخالف   | موافق   | .      | لطف الله خان لغوانی             |
| احق  | .       | موافق   | ثبوت   | میرزا مهدیخان نجی سلیمان        |
| احق  | جوان    | مخالف   | تبریز  | نصرت الله خان بکندی             |
| موزی | .       | موافق   | .      | محمّد ولی میرزا                 |
| بد   | بد      | مخالف   | .      | حاج میرزا تاجی                  |
| احق  | .       | مخالف   | .      | دکتر رفیع خان                   |
| بد   | موزی    | مخالف   | .      | میرزا یوسف خان عدل              |
| جوان | وسط     | موافق   | .      | آقای جوان شیه                   |
| .    | .       | مخالف   | ابوعلی | میرزا ابراهیم شنبانی            |
| بد   | میهوردی | میهوردی | کلمین  | دکتر قلمان                      |

[ادامه سند]



(۸)

|                              |          |       |       |            |
|------------------------------|----------|-------|-------|------------|
| آقای میرزا ابراهیم ملک آراغی | تزوین    | موافق | مخالف | جوان       |
| آقای شیخ محمد علی نابت       | .        | مخالف | .     | .          |
| سلطان محمد خان عامری         | نابین    | مخالف | مخالف | مخالف      |
| میرزا عبدالعزیز مفتی         | تقر      | موافق | مخالف | احمق       |
| میرزا حسن خان وثوق           | طهران    | .     | .     | .          |
| حاج میرزا مرتضی              | کرمان    | مخالف | جوان  | احمق       |
| میرزا عبدالحی                | .        | موافق | .     | احمق       |
| محمود رضا                    | لایبیک   | موافق | .     | جوان       |
| دیوان بیگی                   | بوستان   | مخالف | جوان  | احمق       |
| حاج غلامحسین ملک             | شیراز    | مخالف | .     | .          |
| میرزا علی کارزونی            | بندرعباس | مخالف | .     | فایده خواه |
| شیخ عبدالرحمان صالحی         | ارستان   | موافق | احمق  | احمق       |
| سید حسن خان زینم             | کاشان    | مخالف | بد    | موزیک      |
| میرزا حسن خان ابراهیمی       | بم       | موافق | .     | احمق       |
| امیرهاد خان عامری            | کاشان    | مخالف | مخالف | مخالف      |

[ادامه سند]



|      |     |       |                                    |
|------|-----|-------|------------------------------------|
| (4)  |     |       |                                    |
| .    | .   | موافق | آقای سجّاد زنگنه / آستان           |
| ملی  | .   | مخالف | آقای سید حسن تقی زاده / تهران      |
| جوان |     | موافق | سلطان ابراهیم خان فخری / رنجان     |
| پبی  | پبی | مخالف | میرزا سید علی اکبر آینه زنده / ... |
| .    | .   | وسط   | مهندس / ...                        |
| .    | .   | مخالف | میرزا احمد خان بدر / سیر           |
| ..   | .   | مخالف | آقای مقصد همت آبادی / استرآباد     |
| .    |     | موافق | میرزا مهر علی سولوی / سراب و کرند  |
| پوچ  |     | موافق | میرزا عبد الله خان دثوق / دیرج     |
| .    | .   | موافق | فرهمند / تهران                     |
|      |     |       |                                    |
|      |     |       |                                    |
|      |     |       |                                    |
|      |     |       |                                    |

[ادامه سند]





بسمه تعالی  
ما مصلحت کند که آن دید عصاره انجمن بطارت مرکزی خوزه با طریقه دولتی  
می کنیم و آقای کاسیدی حسن بر سر پر محمد برادر کاسیدی محمد طریقه دولتی را که  
نشان نه بهشت سال بهشت ۱۰۰ و ۱۰۰۰ نفر از تنه و در شهاب است در خوزه  
اشامیه برای نمایندگی که در ششم تقنینه در ۲۰۲۲ درای شجره ۱۳۱۶  
و درای شهرت محمد نه تقصید جوان شهاب و درای محمد شهاب است در خوزه

اشیاء پر شرح است

بیتخمس، ۱۳۰۵

مردمانی عضو انجمن طرک مرکز شریعت و ادیان

و صدرا و امانت و تقوا و تقوی



Handwritten signature and circular stamp.

برای اطلاع و اقدام



مردمانی حکم و عدالت







